

ЗАТВЕРДЖУЮ»

Проректор з наукової роботи
Національного педагогічного
університету,

доктор фізико-математичних наук,
професор Г.М.Торбін

«14» квітня 2021 р.

ВИСНОВОК СТРУКТУРНОГО ПІДРОЗДІЛУ

кафедри теоретичної та консультативної психології
факультету психології

Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова,
від 14 квітня 2021 р. (Витяг з протоколу №1),

призначеного рішенням засідання вченої ради НПУ імені М.П.Драгоманова
від 25 березня 2021 року (Витяг з протоколу №9),

для проведення фахового семінару з попередньої експертизи дисертації

БОНДАРЧУК ОКСАНИ ЮРІЇВНИ

на тему: **«Генеza сором'язливості у дітей дошкільного віку»**

поданої на здобуття ступеня вищої освіти доктора філософії
зі спеціальності 053 – «Психологія»

I. ПРИСУТНІ:

ВИКЛАДАЧІ: доктор психологічних наук, професор Булах І.С., доктор психологічних наук, професор Мозгова Г.П., доктор психологічних наук, професор Кузьменко В.У., доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри теоретичної та консультативної психології Волошина В.В., доктор педагогічних наук, професор Гузій Н.В., завідувач кафедри, кандидат психологічних наук, доцент Кашпур Ю.М. (*головуючий на засіданні фахового семінару*), кандидат психологічних наук, доцент Федоренко А.Ф., кандидат психологічних наук, доцент Отич Д.Д., кандидат психологічних наук, доцент Гоголь О.В. (*секретар засідання*), кандидат психологічних наук, доцент Бігун Н.І., кандидат психологічних наук, доцент Лупійко Л.В..

ЗДОБУВАЧІ PhD: Хворостянко Н.А.

Серед присутніх 4 доктори психологічних наук, 1 доктор педагогічних наук, з яких 4 – за напрямом дисертації.

ПОРЯДОК ДЕННИЙ

II. Обговорення дисертаційного дослідження аспірантки кафедри теоретичної та консультативної психології Факультету психології Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова **Бондарчук Оксани Юріївни** на тему: *«Генеza сором'язливості у дітей дошкільного віку»*, поданого на здобуття доктора філософії зі спеціальності 053 – «Психологія» щодо його рекомендації для попереднього розгляду та захисту у разовій спеціалізованій вченій раді. Тема дисертації затверджена на засіданні Вченої ради Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова (протокол № 4 від 01 грудня 2016 р.) та узгоджена міжвідомчою Радою з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 3 від 16 травня 2017 року).

Науковий керівник: доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри теоретичної та консультативної психології Факультету психології Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова **Волошина Валентина Віталіївна**.

III. СЛУХАЛИ. Висновок рецензентів доктора психологічних наук, професора Мозгової Г.П. та кандидата психологічних наук, доцента Отич Д.Д. про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертаційного дослідження Бондарчук Оксани Юріївни на тему: *«Генеza сором'язливості у дітей дошкільного віку»*, призначених рішенням вченої ради НПУ імені М.П.Драгоманова від 25 березня 2021 р. (Витяг з протоколу № 9) для проведення попередньої експертизи дисертації, поданої на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 053 – «Психологія».

IV. ВИСТУПИЛИ:

Завідувач кафедри теоретичної та консультативної психології, кандидат психологічних наук, доцент **Кашпур Ю.М.** зазначив, що сьогодні ми зібралися на відкритий фаховий семінар на тему *«Генеza сором'язливості у дітей дошкільного віку»*.

Семінар відбувається в онлайн-форматі, здійснюється його запис.

Оголошення про семінар заздалегідь розміщене на сайті факультету психології і всі бажаючі можуть доєднатися за посиланням

Щоб приєднатися до зустрічі в Google Meet, натисніть це посилання:
<https://meet.google.com/opf-fesp-znh>

Вхід за посиланням вільний і не потребує попередньої реєстрації.

Семінар присвячений обговоренню проблеми, яка досліджувалася Бондарчук Оксаною Юріївною, викладачем кафедри політичної психології та міжнародних відносин факультету психології НПУ імені М.П.Драгоманова та аспіранткою кафедри теоретичної та консультативної психології.

Обговорення проблеми відбувається за участі провідних викладачів факультету та фахівців – практиків у сфері психології особистості дошкільного віку.

Для того, щоб розпочати семінар нам потрібно обрати головуючого та секретаря . У кого будуть які пропозиції?

Доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри теоретичної та консультативної психології Волошина В.В.: пропоную обрати головуючим Кашпура Ю.М. та секретарем Гоголь О.В. Чи будуть інші пропозиції?

Результати відкритого голосування:

«За» - 10 осіб

«Проти» - немає

«Утримались» - 2.

Таким чином, головуючим на засідання семінару було обрано кандидата психологічних наук, доцента Кашпура Ю.М.

Секретарем семінару – кандидата психологічних наук, доцента Гоголь О.В.

Головуючий ознайомив усіх присутніх з біографічними даними Бондарчук О.Ю. та повідомив, що дисертація виконувалася на кафедрі теоретичної та консультативної психології факультету психології Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. Тема дисертації затверджена на засіданні Вченої ради Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова (протокол № 4 від 01 грудня 2016 р.) та узгоджена міжвідомчою Радою з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 3 від 16 травня 2017 року).

Дисертантка Бондарчук О.Ю. у своїй доповіді представила основні положення дисертаційної роботи.

Доповідачка обґрунтувала актуальність обраної теми, визначила мету, завдання, методологію, охарактеризувала об'єкт та предмет дослідження,

виклала основні наукові положення та висновки, що виносяться на захист, вказала науково-практичну значущість роботи, зазначила про впровадження результатів дослідження. Поінформувала про публікації у фахових виданнях та участь у наукових конференціях.

Бондарчук О.Ю. зазначила, що проблема дослідження генези сором'язливості у дітей дошкільного віку зумовлена відсутністю у наукових позиціях єдиного чіткого визначення щодо поняття сором'язливості, яке ототожнюється з відчуттям сорому, особистісною тривожністю, соромливістю, незначною кількістю спеціальних досліджень, які б включали різнобічні аспекти вивчення означеного феномену особистості у дошкільний віковий період, у тому числі, й дослідження розвитку сором'язливості у молодшому, середньому та старшому дошкільному віці.

Доповідачка наголосила на вирішенні поставлених завдань, а саме: Проведено аналіз філологічної, філософської, психолого-педагогічної літератури присвяченої проблемі дослідження; проаналізовано основні підходи (біологічний, соціальний, особистісний) та напрями (психодинамічний, гуманістичний, біхевіоральний, трансакційний) дослідження сором'язливості як психологічного утворення особистості. Зазначено, що у вітчизняній психології сором'язливість вивчалась як властивість особистості, особистісна риса та соціально-набута модель поведінки дошкільника.

Теоретично та практично доведено, що сором'язливість є *психологічним утворенням особистості, що виникає у дошкільний період*. Поглиблено знання про особливості розвитку сором'язливості особистості, яка включає в себе фізіологічний (прискорення серцебиття, почервоніння обличчя, важке дихання, пітніння долонь), афективний (нервово-психічна напруга, постійне занепокоєння, стурбованість, тривога, стан дистресу, страх, почуття самотності), когнітивний (постійний аналіз власної поведінки, негативне самооцінювання та думки про власну неповноцінність, ілюзорно-негативне сприйняття соціального ставлення) та поведінковий (уникання зорового контакту, хаотичність рухів, інтровертованість, соціальна ізольованість, мовчазливість, низька комунікативність) компоненти, які є соціально та психологічно обумовленими.

Обґрунтовано специфіку розвитку сором'язливості у дітей дошкільного віку. Виявлено, що сором'язливість може зумовлюватися раннім чи невідповідним дитячому віку процесом соціалізації, соціальною ізольованістю, особистісною незначущістю, стилем виховання у родині чи

фіксацією «ярлика сором'язливості» на дошкільника, наявністю особистісних страхів, фізичних вад, конфліктом між реальним та ідеальним «Я», низькою самооцінкою, недовірою до себе.

На підставі аналізу наукових джерел та відповідно до специфіки розвитку сором'язливості у дошкільному віці, обґрунтовано критерії (*самооцінка, комунікативність та дієвість, соціальний та опосередкований страх, потреба у зовнішній підтримці*), рівні та показники її прояву у дошкільників. *Низький рівень сором'язливості дошкільників* характеризується позитивним Я-образом, переважно високим рівнем самооцінки, прагненням до лідерства у групі однолітків, емоційною відкритістю, активною комунікативною діяльністю, пізнавальним інтересом, товариськістю, наданням переваги колективним іграм, позитивним сприйняттям турботи інших, відсутністю соціальних страхів. Дошкільникам із *середнім рівнем сором'язливості* притаманна особистісна невпевненість, потреба постійного позитивного схвалення з боку значущого дорослого, наявність амбівалентної, емоційно залежної, поведінки у групі однолітків, тривожність, боязливість, бажання уникнення неприємного стимулу та конфліктних ситуацій, конформність у спілкуванні, підпорядкованість вказівкам вихователя, ситуативна потреба у зовнішній підтримці, вибірковість соціальних страхів. *Високий рівень* прояву сором'язливості у дошкільників окреслюється низькою самооцінкою, тривожністю, конформністю, інтровертованістю, надмірною сенситивністю та емоційною вразливістю, прагненням емоційної захищеності, усамітненість, самотність у ігровій діяльності або ж повна її відсутність внаслідок внутрішніх страхів, уникання комунікативної взаємодії, мовчазність, особистісна відстороненість та емоційне дистанціювання від однолітків, підозріле та недовірливе ставлення до оточення, негативна реакція на зовнішню підтримку.

Аналіз вікової динаміки прояву сором'язливості у дітей дошкільного віку дозволив простежити її генезу. У *молодшому дошкільному віці (3-4 роки)* сором'язливість набуває *систематичних емоційних проявів*, які характеризуються високою самооцінкою; проявом неконтрольованих фізіологічних та поведінкових реакцій (почервоніння обличчя, легке тремтіння, ховання за дорослим, погляд з-під лоба); тривожністю, мовчазністю; емоційно-вибірковим спілкування з однолітками (з почуттям переживання незадоволеності від взаємодії); дії дитини орієнтовані на отримання позитивної оцінки від батьків; безпричинне уникання людей, наявність неусвідомлених вибіркових соціальних страхів, нав'язаних

значущими дорослими. У середньому дошкільному віці (4-5 років) сором'язливість проявляється у *ситуативних емоційних проявах* – низька самооцінка; наявність неконтрольованих поведінкових реакцій (уникання зорового контакту, стримана посмішка, «перебирання» чи доторкання до одягу); стурбованість, тривожність, ніяковіння, обмеженість дій; уникання конфліктних ситуацій; легка образливість; замкнутість як реакція на зауваження дорослих; обмежене коло спілкування; ігрова діяльність переважно споглядальна, з елементами наслідування дій ровесників; усвідомлюванні ситуативні соціальні та соціально-опосередковані страхи, що виникли внаслідок фіксації у пам'яті негативного ситуативного досвіду взаємодії з іншими. У старшому дошкільному віці (5-6 років) сором'язливість дитини має характер *емоційно-поведінкових проявів у вибіркових соціальних ситуаціях*, що визначаються низькою самооцінкою; сензитивністю та емоційною вразливістю, високою тривожністю, нерішучістю, інвертованістю, невпевненістю у собі; замкнутістю, ніяковінням, мовчазністю; небажанням спілкуватися та взаємодіяти з іншими; самотністю; униканням дискомфортних та посилюючих тривогу ситуацій; недовірливим ставленням та переживанням почуття загрози під час отримання допомоги чи піклування з боку інших; наявністю стійких усвідомлюваних соціальних та соціально-опосередкованих страхів; уперше спостерігається вербалізація сором'язливості.

Спираючись на одержані кількісні результати щодо прояву сором'язливості у дошкільному віці й враховуючи визначені психологічні критерії, показники та генезу досліджуваного явища, обґрунтовано модель профілактики та корекції сором'язливості для дітей молодшого, середнього та старшого дошкільного віку, яка поєднує індивідуальну та групову просвітницько-консультативну діяльність психолога з батьками, вихователями та корекційну роботу з дошкільниками 3- б років..

Методологічним підґрунтям розробленої програми профілактики та корекції сором'язливості для дітей молодшого, середнього та старшого дошкільного віку стали фундаментальні положення особистісно-орієнтованого та діяльнісного підходів про активний творчий характер особистості, урахування комплексу індивідуальних відмінностей дитини, вікові закономірності, умови та чинники розвитку особистісних якостей дошкільника, розвиток його ініціативності, творчості, комунікативності, самосвідомості, індивідуального начала не лише через взаємодію із соціумом, а й через сюжетно-рольову гру як провідний вид діяльності

дошкільного періоду розвитку особистості.

Програма психологічного супроводу батьків сором'язливих дошкільників була орієнтована на формування батьківських компетенцій у сфері взаємодії з сором'язливими дітьми дошкільного віку за допомогою підвищення усвідомлюваності особистісних почуттів батьків у ставленні до дошкільника, розумінні своєї дитини, набуття навичок взаємодії з дошкільником для подолання його сором'язливості, розширення емоційного досвіду під час взаємодії дитина-батьки, сприяння формуванню у дошкільника навиків конгруентної поведінки, активізація у батьків способів самопідтримки.

Основною метою програми *психологічного супроводу вихователів щодо проблеми сором'язливості дошкільників* було формування у педагогічних працівників психологічних знань щодо сором'язливості особистості та вдосконалення системи навчально-виховної роботи з врахуванням індивідуальних особливостей сором'язливого дошкільника, створення сприятливих умов для психологічного розвитку дитини з проявами сором'язливості, а також своєчасне виявлення та профілактика дитячої сором'язливості у дошкільній групі.

Корекційна робота зі зменшення прояву сором'язливості дошкільників впродовж трьох років була спрямована на роботу психолога із низькою самооцінкою та потребою дитини у зовнішній підтримці, її обмеженою комунікативністю, емоційними переживаннями, виявлення та подолання соціальних і опосередкованих страхів.

Для проведення експериментального дослідження та оцінки його результативності було сформовано вибірку дітей дошкільного віку (КГ – 43 дошкільника; ЕГ – 41 дошкільник). Порівняльний аналіз динаміки змін показників прояву сором'язливості у дітей дошкільного віку до та після формувального експерименту засвідчив, що в експериментальній групі, порівняно із контрольною, відбулися значні кількісні зрушення. Отриманні результати дозволили простежити динаміку змін у експериментальній групі та зробити висновок про те, що програма профілактики та корекції сором'язливості для дітей молодшого, середнього та старшого дошкільного віку є ефективним алгоритмом психологічного впливу на процес зниження сором'язливості у дітей дошкільного віку та дозволяє попередити прояв цього психологічного утворення у подальшому житті особистості. Отримані в ході експериментальної роботи дані за всіма означеними критеріями (самооцінка, комунікативність та дієвість, соціальний та опосередкований

страх, потреба у зовнішній підтримці) свідчать про позитивну динаміку змін показників кожного з них, і слугують достатньою підставою, щоб вважати виконаними завдання дослідження та досягнутою його метою.

Структура дисертації зумовлена метою і логікою дослідження та складається з анотації та списку опублікованих праць за темою дисертації державною й англійською мовами, вступу, трьох розділів, що логічно поєднують 9 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

Після закінчення доповіді Бондарчук О.Ю., було здійснено обговорення презентованої дисертаційної роботи та поставлено такі запитання:

Кандидат психологічних наук, доцент Бігун Н.І.: Чи розводите ви у своїй роботі поняття «сором'язливість» та «гіперсором'язливість»?

Бондарчук О.Ю.: Дякую за запитання. У нашому дослідженні не розводяться ці два поняття. При дослідженні сором'язливості у дітей дошкільного віку ми визначили рівні прояву даного психологічного утворення, де надмірна вираженість сором'язливості властива високому рівню прояву.

Доктор психологічних наук, професор Кузьменко В.У.: Шановна Оксано Юрїївно, у Вас розроблена програма психологічного супроводу, але у завданнях зазначено розробка програми профілактики та корекції сором'язливості у дітей дошкільного віку. Це технічна помилка чи ви вкладали у програму супроводу ці два аспекти – профілактичний та корекційний? Розкажіть про програму профілактики, яка є важливою для цього віку. Дякую.

Бондарчук О.Ю.: Дякую за запитання. Програма супроводу складалася з корекційної роботи з дітьми та профілактичної роботи з батьками та вихователями. Профілактична робота поєднувала просвітницько-консультативну роботу з батьками та вихователями, що мали ряд заходів окремо для кожної з груп дорослих, метою яких було розширення знань про вікові особливості дітей дошкільного віку, особливості та специфіку прояву сором'язливості у різні періоди дошкільного дитинства, розумінні потреб дитини, набуття навичок взаємодії з дошкільником для подолання його сором'язливості.

Доктор психологічних наук, професор Кузьменко В.У.: Чи правильно я вас зрозуміла, програма супроводу включала програму профілактики та програму корекції?

Бондарчук О.Ю.: Так.

Доктор психологічних наук, професор Кузьменко В.У.: Яка була послідовність дій під час виконання другого завдання дисертаційного дослідження: ви спочатку підбираєте методики, а потім визначаєте критерії?

Бондарчук О.Ю.: Підбір методик відбувався за допомогою пілотажного дослідження. Визначенні критерії та показники сором'язливості обґрунтовані результатами теоретичного дослідження, з врахуванням пілотажного дослідження.

Доктор психологічних наук, професор Булах І.С.: У вашому визначенні зазначено, що сором'язливість – це стійке психологічне утворення. На мою думку, воно є суперечливим, оскільки ви вивчаєте генезу сором'язливості. Зверніть на це увагу.

По друге, у вас презентовано якісну інтерпретацію по другому розділу дисертаційної роботи, по формувальному експерименту результати дослідження узагальнені по дошкільному віку, стислі та не повною мірою висвітлюють зміни, які відбувалися на кожному з етапів реалізації програми супроводу. Чому?

Бондарчук О.Ю.: Дякую за зауваження та запитання. Щодо результатів формувального експерименту, то для підведення загальних підсумків впроваджені програми супроводу на фаховому семінарі ми презентували результати до та після експерименту. У підрозділі 3.2. дисертаційної роботи, окрім загальних висновків, висвітлено результати до та після кожного року впроваджені програми корекції сором'язливості у дітей молодшого, середнього та старшого дошкільного віку. У майбутньому зауваження щодо презентації результатів формувального експерименту будуть враховані.

Кандидат психологічних наук, доцент Кашпур Ю.М.: Перше зауваження, більш чіткіше сформулюйте змістове наповнення поняття сором'язливості у дошкільному віці. Друге питання – як розглядають сором'язливість вітчизняні та зарубіжні вчені?

Бондарчук О.Ю.: Дякую за зауваження та запитання. Щодо питання: у вітчизняній психології сором'язливість визначають як властивість особистості, особистісну рису та соціально-набуту форму поведінки дитини. У зарубіжній науці цей феномен розглядають або як складову ряду психологічних станів особистості, які поєднують у собі низьку самооцінку, тривожність, невпевненість, боязливість, низьку комунікативність та інше, або як один із чинників розвитку соціальної фобії.

Кандидат психологічних наук, доцент Кашпур Ю.М.: Як ви проводили роботу з батьками та сором'язливими дошкільниками? Як змінилися діти після проведеної роботи?

Бондарчук О.Ю.: Дякую за запитання. Робота з батьками включала групову та індивідуальну роботу психолога. Перша була зорієнтована на вирішення загальних питань та завдань, друга – мала більш особистісний характер, де під час індивідуальних консультацій обговорювалися питання пов'язані з конкретними проблемами кожної родини та виявлення причин й зниження прояву сором'язливості їх дитини. Варто також зазначити, що не всі батьки були налаштовані на співпрацю з психологом, уникали будь-яких контактів, однак давали згоду на роботу дитини з психологом.

Одним із значущих та довготривалих аспектів роботи психолога з сором'язливими дошкільниками, які з острахом намагаються будь-що уникати взаємодії, було встановлення довірливих стосунків. З дітьми на кожному з етапів корекції проводилася групова робота та за потреби, наприклад, наявності страху спілкування з однолітками, індивідуальна бесіда з психологом, арт-терапія та інші методи роботи. Також психологом здійснювався індивідуальний супровід сором'язливих дошкільників під час навчально-виховного процесу.

Кандидат психологічних наук, доцент Лупійко Л.В.: Скільки часу проводився формувальний експеримент та яку кількість занять було проведено?

Бондарчук О.Ю.: Дякую за запитання. Формувальний експеримент тривав протягом трьох років, заняття проводилися двічі на тиждень, тривалість одного заняття для молодших дошкільників складала 20-25 хвилин; для дітей середнього дошкільного віку – 25-30 хвилин; для дошкільників 5-6 років – 30-35 хвилин.

Доктор психологічних наук, професор Булах І.С.: Чи впливають генотипічні передумови на прояв сором'язливості дошкільників?

Бондарчук О.Ю.: Проведені зарубіжні дослідження, презентовані у 1 розділі дисертації, виявили ряд генотипічних передумов, які впливають на появу сором'язливості у дошкільному віці, однак у нашому дослідженні ми не мали змоги дослідити цей аспект.

Після відповідей на запитання, було озвучено висновок наукового керівника доктора психологічних наук, доцента, професора кафедри теоретичної та консультативної психології Волошиної В.В.

Шановні колеги! Ми щиро вдячні усім вам за увагу та участь в обговоренні дисертаційного дослідження Бондарчук О.Ю.

Бондарчук Оксана Юріївна – науковець, що відрізняється науковою глибиною, високою цілеспрямованістю та організованістю. Працюючи над дисертаційним дослідженням, Оксана Юріївна відповідально ставилася до наукової роботи, про результати якої систематично доповідала на засіданнях кафедри теоретичної та консультативної психології.

Навчаючись з 2016 року в аспірантурі, Оксана Юріївна добросовісно та своєчасно на високому освітньому рівні виконувала навчальний план. Результати аналізу виконання відповідної освітньо-наукової програми та завершення індивідуального наукового плану аспірантки дозволяють стверджувати факт позитивної оцінки та завершення дисертаційного дослідження. Протягом навчання успішно висвітлено результати дисертаційного дослідження у наукових фахових виданнях України та інших держав з напрямку підготовленої дисертації. Найважливіші та новаторські ідеї дослідження викладені у виступах наукових конференцій.

З метою проведення ґрунтовного наукового дослідження проблеми сором'язливості дошкільників три роки поспіль (з березня 2016 р. по вересень 2019 р.) працювала психологом у закладі дошкільної освіти № 430 Шевченківського району м. Києва. У 2017 році залучена до експериментального дослідження з теми «Психолого-педагогічний супровід виховання і розвитку дітей дошкільного віку з родин учасників АТО і внутрішньо-переміщених осіб (ВПО)» («Аналіз результатів вивчення особливостей сімейного виховання дітей дошкільного віку з родин учасників АТО та ВПО»).

Можна констатувати, що дисертація Бондарчук О.Ю. є самостійним розгорнутим дослідженням, що пропонує розв'язання актуального наукового завдання в галузі психології, результати якого становлять оригінальний внесок до відповідної галузі та оприлюдненні у відповідних публікаціях.

Загалом, дисертація відсвіжає усім вимогам, що висуваються до даного виду наукових робіт, виконана на високому фаховому рівні, її автор – Бондарчук Оксана Юріївна – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 053 «Психологія».

Після цього слово було надано рецензентам наукової праці:

Доктор психологічних наук, професор Мозгова Г.П.:

У поданому на рецензування дисертаційному дослідженні О.Ю.Бондарчук піднімається проблема розвитку сором'язливості у дітей дошкільного віку.

Дослідження означеного феномена у дитячій психології засвідчують, що сором'язливість є надзвичайно складним і мало дослідженим феноменом, який пояснюють як реакцією на емоцію страху, яка виникає у дитини під час взаємодії з дорослими, наслідування дитиною поведінки інтровертованої матері або результат низької самооцінки, що закріплюється у поведінкових формах дитини в процесі взаємодії з оточуючими.

З огляду на складність досліджуваного феномену, вважаємо, проблему, яка актуалізована й вирішена в ході дисертаційного дослідження Бондарчук Оксаною Юріівною своєчасною і необхідною для впровадження корекційних заходів з усунення сором'язливості у дітей дошкільного віку, що без сумніву матиме позитивні наслідки для їх подальшого особистісного зростання.

Заслуговує на схвалення ґрунтовний теоретико-методологічний аналіз широкого діапазону існуючих психологічних підходів до проблеми формування особистості дошкільника та генези сором'язливості як емоційно-вольової складової поведінки особистості дошкільника. Автором презентованого дослідження проаналізовано значну кількість вітчизняних та зарубіжних джерел. За результатами теоретичного аналізу дослідницею простежено особливості понятійного визначення феномена, узагальнено міжнародний досвід вивчення проблеми, виявлено основні тенденції у віковому розвитку сором'язливості особистості, встановлено залежність її формування від наявності внутрішніх детермінант та її ускладнення в процесі виховання та взаємодії дошкільника із значущими дорослими.

Позитивним досягненням здобувача наукового ступеня стало уточнення та поглиблення психологічного змісту поняття «сором'язливість», розширена та уточнена інформація зарубіжних дослідників про прояви сором'язливості у період молодшого дошкільного періоду.

Вважаємо, що за результатами емпіричного дослідження автором дисертаційного дослідження отримані нові емпіричні дані про вікову динаміку схильності особистості до сором'язливості та описано психологічні особливості її розвитку у дошкільників

На увагу заслуговує організація, проведення та впровадження положень формувального експерименту. Дисертанткою розроблена програма психологічного супроводу, яка передбачає зниження рівня сором'язливості як складової емоційно-вольової поведінки у дітей дошкільного віку

У цілому результати дисертаційного дослідження викладені чітко і послідовно, що свідчить про досягнення поставленої мети та успішне розв'язання висунутих завдань. На основі аналізу дисертації можна зробити висновок, що виконана робота є завершеним, самостійним дослідженням, яке характеризується науковою новизною і має теоретичне та практичне значення, що полягає у розширенні й поглибленні наукових знань щодо змісту і структури поняття «сором'язливості особистості», дослідженні особистісних властивостей, які детермінують її розвиток у дошкільників.

Публікації автора (фахові статті та матеріали наукових конференцій), повністю відповідають тематиці дисертаційної роботи та розкривають її основний зміст.

Проте, поряд з безперечними позитивними здобутками та науковими досягненнями роботи, вважаємо за необхідне висловити деякі побажання. А саме:

- 1) причина сором'язливості часто лежить у порушенні дитячо-батьківських стосунків. Доцільно було б додати методику, щодо опитування батьків;
- 2) на нашу думку, суттєвим доповненням до наукового доробку було б розширення загальних висновків, щодо третього розділу. Для кращого представлення формувальної частини дослідження та конкретизації отриманих результатів;
- 3) переконані, що дисертаційне дослідження тільки виграло б, якщо її автор як в констатувальному, так і в формувальному експерименті поряд з визначенням та дослідженням компонентів сором'язливої поведінки дитини більш детально описала характерологічні особливості та індивідуальні відмінності розвитку сором'язливості для кожного вікового періоду у відповідності до критеріїв та показників означеного феномену. Оскільки саме на якісні зміни у структурних компонентах особистості автор орієнтується у відстеженні генези сором'язливості;
- 4) дисертаційна робота не позбавлена стилістичних огріхів та граматичних помилок.

Хоча дисертаційна робота і має вказані неточності, вони не зменшують її цінності та загальної позитивної оцінки. Зміст дисертаційної роботи локалізовано в контексті анотації, яка відповідає основним положенням дисертації, а публікації достатньою мірою відображають результати дослідження.

Вважаємо, що дисертаційне дослідження Бондарчук Оксани Юріївни «Генеza сором'язливості у дітей дошкільного віку» відповідає вимогам щодо цього виду наукових робіт і може бути рекомендоване для прийняття до розгляду та проведення разового захисту на спеціалізованій вченій раді для присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 053 Психологія.

Бондарчук О.Ю.: Погоджуюся загалом з усіма висловленими зауваженнями шановного рецензента, надала пояснення.

По першому зауваженню пояснюємо, що опитування батьків не проводилося, у зв'язку з можливою суб'єктивністю отриманих результатів.

З другим, третім та четвертим зауваженнями шановного рецензента з вдячністю погоджуємося і врахуємо їх у нашій подальшій роботі.

Кандидат психологічних наук, доцент Отич Д.Д.:

У поданому на рецензування дисертаційному дослідженні О.Ю.Бондарчук піднімається питання генези сором'язливості дітей дошкільного віку. Відсутність спеціальних досліджень, які б включали різнобічні аспекти вивчення сором'язливості особистості у дошкільний віковий період, та недостатня розробленість означеної проблеми обумовлюють її актуальність.

Мета дослідження полягала у теоретичному обґрунтуванні та емпіричному вивченні генези сором'язливості у дітей дошкільного віку та розробці й апробації психологічної програми профілактики та корекції сором'язливості для дітей молодшого, середнього та старшого дошкільного віку.

Проведений аспіранткою теоретичний аналіз виявив, що сором'язливість є надзвичайно складним психологічним утворенням. На сьогодні практично не досліджена його генеза і соціально-психологічні умови виникнення. У роботі представлено ґрунтовний теоретико-методологічний аналіз широкого діапазону існуючих психологічних підходів до проблеми формування сором'язливості дошкільника. Автором узагальнено міжнародний і вітчизняний досвід розробленості проблеми, виявлено психологічні особливості розвитку сором'язливості особистості на різних вікових етапах. Установлено, що особливості формування сором'язливості дитини залежать від цілого ряду соціально-психологічних умов. В процесі виховання і взаємодії дошкільника із значимими дорослими відбувається ускладнення його сором'язливості.

Здобувачкою визначені та обґрунтовані критерії, показники та рівні сором'язливості дошкільників. За результатами емпіричного дослідження

встановлено, що у молодшому дошкільному віці сором'язливість має систематичні емоційні прояви, у середньому дошкільному віці – ситуативні емоційні прояви, а у старших дошкільників сором'язливість виявляється через емоційно-поведінкові прояви у вибіркових соціальних ситуаціях. Отримані емпіричні дані були використані О.Ю.Бондарчук для розробки авторської моделі психологічного супроводу зниження проявів сором'язливості дошкільника, яка представлена у третьому розділі дисертації.

Авторкою апробовано програму психологічного супроводу зі зниження особистісної сором'язливості у дошкільному віці, яка передбачає роботу з дітьми і дорослими (батьками, педагогами). Ефективність означеної програми підтверджена в результаті проведеного повторного емпіричного дослідження та співставлення результатів учасників експериментальної та контрольної груп до та після експерименту.

У цілому результати дисертаційного дослідження викладені чітко і послідовно, що свідчить про досягнення поставленої мети та успішне розв'язання висунутих завдань. На основі аналізу дисертації можна дійти висновків, що виконана робота є завершеним, самостійним дослідженням, яке характеризується науковою новизною і має теоретичне та практичне значення, що полягає у розширенні й поглибленні наукових знань щодо змісту і структури поняття «сором'язливості особистості», дослідженні особистісних властивостей, які детермінують її розвиток у дошкільників.

Публікації автора (фахові статті та матеріали наукових конференцій), повністю відповідають тематиці дисертаційної роботи та розкривають її основний зміст.

Позитивно оцінюючи виконане дисертаційне дослідження, вважаємо за необхідне висловити деякі побажання. А саме:

- 1) звернути увагу на формулювання мети дослідження, зокрема, на такі вислови як «вікові особливості генези...» та «психологічна програма супроводу зі зниження сором'язливості ...»;
- 2) чіткіше визначити поняття «сором'язливості» – у різних частинах роботи зустрічаються різні пояснення його сутності – то як утворення, то як феномену, то як стану (наприклад, у висновках до 1 розділу сором'язливість названа багатоаспектним феноменом різних психологічних станів особистості; у висновках – стійким психологічним утворенням, що супроводжується спочатку ситуативними, а згодом емоційно-поведінковими проявами дитини у вибіркових соціальних ситуаціях);

- 3) у різних частинах роботи дисертантка застосовує, як синоніми, поняття «становлення», «формування» та «розвиток» стосовно сором'язливості дошкільника, хоча ці поняття відрізняються за семантичним значенням;
- 4) варто звернути більшу увагу на представлення емпіричних даних дослідження:
  - у тексті не завжди є посилання на рисунки, а також на таблиці, які розміщені у додатках;
  - у рисунках зазначено групи дітей у дошкільному закладі, а у назвах рисунків – їхній вік;
  - рис. 2.2.2 , який ілюструє результати дослідження за допомогою кольорового тесту Люшера – дуже важко сприймати рисунок – великий обсяг даних, є назви кольорів і при цьому вони не співпадають із зображеними кольорами. Пропоную замінити рисунок на таблицю;
  - стосовно рис. 2.2.12 «Показник мети спілкування дітей-дошкільників» – по-перше, варто звернути увагу на назву рисунку, по-друге, усунути суперечність між назвою під рисунком і на ньому, по-третє, не зрозуміло, як може бути рівень цілей спілкування;
- 5) назва розробленої здобувачкою програми є різною у різних частинах роботи (зокрема у змісті, меті дослідження, висновках та по самому тексту); не співпадають також назва авторської моделі та програми у третьому розділі; важливим, на нашу думку, є те, на що саме спрямована корекційна та профілактична робота – на зниження сором'язливості чи на зниження проявів сором'язливості (у деяких частинах роботи – виявів);
- 6) на нашу думку, науковий рівень дослідження підвищився б, якби отримані емпіричні дані були підтверджені статистичними критеріями. Зокрема, у другому розділі для виявлення значущості різниці між групами досліджуваних (молодшого, середнього і старшого дошкільного віку) доцільно було б застосувати Н-тест Крускала-Уолліса, для визначення різниці у експериментальній та контрольній до та після формувального експерименту варто застосовувати тест Вілкоксона, а для визначення різниці між експериментальною та контрольною групами можна використати U-тест Манна-Уїтні;
- 7) дисертаційна робота не позбавлена стилістичних огріхів та граматичних помилок.

Висловлені зауваження і пропозиції мають переважно технічний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку виконаного дослідження. Зміст дисертаційної роботи викладено в анотації, яка відповідає

основним положенням дисертації, а публікації достатньою мірою відображають результати дослідження.

Вважаємо, що дисертаційне дослідження Бондарчук Оксани Юріївни «Гене́за сором'язливості у дітей дошкільного віку» відповідає вимогам наказу Міністерства освіти та науки України №40 від 12 січня 2017 р. (zareestrovano в Міністерстві юстиції України від 03 лютого 2017 р. за №155/30023) та пп.9-18 «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії» (затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 р. №167) і може бути рекомендоване до захисту у разовій спеціалізованій вченій раді зі спеціальності 053 Психологія.

Бондарчук О.Ю.: Погоджуючись загалом з усіма висловленими зауваженнями шановного рецензента, надала деякі пояснення до зазначених зауважень.

Стосовно третього зауваження щодо вживання поняття «становлення», «формування» та «розвиток», ми його врахуємо у нашій роботі, але, якщо ці поняття розміщені у теоретичному розділі дисертаційного дослідження, то зміни, на жаль, не можуть бути внесеними, оскільки вони вживаються у роботах вчених.

Що стосується четвертого зауваження, а саме рівнів цілей спілкування, то ми уточнили контекст інтерпретації, і за виявлення помилки, обов'язково змінимо зазначену назву.

Із першим, другим, п'ятим, шостим та сьомим зауваженнями шановного рецензента з вдячністю погоджуємося і врахуємо їх у наших подальших наукових пошуках.

Головуючий: Підсумували, що обидва рецензенти були одностайні в позитивній оцінці дисертаційного дослідження Бондарчук О.Ю., її відповідності «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 р. №167.

ВИСТУПИЛИ: голова засідання, кандидат психологічних наук, доцент Кашпур Ю.М., який запропонував:

1) кандидатуру Матвієнко Олени Валеріївни, доктора педагогічних наук, професора Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова для обрання **головою разової спеціалізованої вченої ради** для захисту дисертації «Гене́за сором'язливості у дітей дошкільного віку», представленої на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 053 – «Психологія». А також, зазначив, що доктор педагогічних наук, професор Матвієнко Олена Валеріївна відповідає вимогам, передбаченим

пунктом 1 та абзацу десятого пункту 6 «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України № 167 від 06.03.2019 р.);

2) кандидатуру Харченко Наталії Валентинівни, доктора психологічних наук, професора ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» для обрання **опонентом разової спеціалізованої вченої ради** для захисту дисертації «Генеza сором'язливості у дітей дошкільного віку», представленої на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 053 – «Психологія». А також, зазначив, що доктор психологічних наук, професор Харченко Наталія Валентинівна відповідає вимогам, передбаченим пунктом 1 та абзацу десятого пункту 6 «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України № 167 від 06.03.2019 р.);

3) кандидатуру Цибуляк Наталі Юріївни, кандидата психологічних наук, доцента Бердянського державного педагогічного університету для обрання **опонентом разової спеціалізованої вченої ради** для захисту дисертації «Генеza сором'язливості у дітей дошкільного віку», представленої на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 053 – «Психологія». А також, зазначив, що кандидат психологічних наук, доцент Цибуляк Наталія Юріївна відповідає вимогам, передбаченим пунктом 1 та абзацу десятого пункту 6 «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України № 167 від 06.03.2019 р.).

Результати відкритого голосування:

«За» - 12 осіб

«Проти» - немає

«Утримались» - немає

УХВАЛИЛИ: рекомендувати вченій раді Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова звернутися з клопотанням до Міністерства освіти та науки України щодо створення спеціалізованої вченої ради з правом прийняття до розгляду та проведення разового захисту дисертації Бондарчук Оксани Юріївни на тему «Генеza сором'язливості у дітей дошкільного віку». Призначити:

- головою разової спеціалізованої вченої ради: доктора педагогічних наук, професора Матвієнко Олену Валеріївну;
- опонентом разової спеціалізованої вченої ради: доктора психологічних наук, професора Харченко Наталію Валентинівну;
- опонентом разової спеціалізованої вченої ради: кандидата психологічних наук, доцента Цибуляк Наталю Юріївну.

ВИСНОВОК
ПРО НАУКОВУ НОВИЗНУ, ТЕОРЕТИЧНЕ ТА ПРАКТИЧНЕ
ЗНАЧЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЇ
Бондарчук Оксани Юріївни

«Гене́за сором'язливості у дітей дошкільного віку»,
поданої на здобуття ступеня доктора філософії
зі спеціальності 053 Психологія
(галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки)

Дисертація Бондарчук Оксани Юріївни «Гене́за сором'язливості у дітей дошкільного віку» відповідає вимогам «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії» (затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 р. №167).

Тема дослідження є складовою наукової теми кафедри теоретичної та консультативної психології Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова науковий напрямок «Теорія і технологія навчання і виховання в системі народної освіти», проблема «Реалізація особистісно-орієнтованого підходу в процесі підготовки майбутнього психолога». Тему дисертації затверджено Вченою радою Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова (протокол № 4 від 01 грудня 2016 року).

Для підготовки висновку про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації «Гене́за сором'язливості у дітей дошкільного віку» вченою радою Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова (протокол №9 від 25.03.2021 р.) визначено, що попередня експертиза дисертації *проводитиметься на кафедрі теоретичної та консультативної психології факультету психології та призначено двох рецензентів:*

1) *Мозгову Галину Петрівну*, доктора психологічних наук, професора, завідувача кафедри психосоматики та психологічної реабілітації факультету психології Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова;

2) *Отич Дарію Дмитрівну*, кандидата психологічних наук, доцента кафедри загальної і соціальної психології та психотерапії факультету психології Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова.

Актуальність теми дослідження пов'язана з тим, що в умовах сьогодення швидкоплинність взаємодії між людьми, велика кількість

інформації змушують особистість постійно переглядати свої погляди та цінності в житті, що, безумовно, спричинює особистісні психологічні проблеми на шляху до пошуку свого місця у світі. Не обходять осторонь вище зазначені фактори не тільки дорослих, а й дітей, особливо дошкільного віку, які з цікавістю занурюються в оточуючу дійсність. Наслідуючи дорослих та втілюючи своє прагнення до пізнання, допитливі діти намагаються достатньо швидко засвоїти моделі поведінки, прийнятні для суспільства. Аля орієнтація на зміст та характер дорослих людських відносин не завжди співпадає з потребами маленької особистості, що стає причиною невпевненості у собі, емоційного невдоволення, боязливості, тривожності, намагання уникати контактів із однолітками тощо.

Дуже часто спостерігається у дошкільному віці і таке явище, як сором'язливість. Вона може проявлятися від легкого збентеження та незручності, наприклад, у присутності вихователя, до соціальної ізоляції, що стає серйозною психологічною проблемою для нормальної життєдіяльності дитини.

Дослідження означеного феномена у дитячій психології засвідчило відсутність у наукових позиціях єдиного чіткого визначення щодо поняття сором'язливості. Воно ототожнюється з відчуттям сорому, особистісною тривожністю, соромливістю, що безперечно, є не повним і потребує уточнення та детального вивчення. Проаналізовані О.Ю.Бондарчук наукові психологічні праці засвідчили про відсутність спеціальних досліджень, які б включали різнобічні аспекти вивчення сором'язливості особистості у дошкільний віковий період та необхідність вирішення низки проблем, пов'язаних із генезою сором'язливості у дошкільників, а саме: вивчення сутності та специфіки розвитку сором'язливості у дітей 3-6 років, особливостей прояву сором'язливості у період молодшого, середнього та старшого дошкільного віку; використання методів, засобів та прийомів, які сприяють діагностиці та корекції сором'язливості дітей дошкільного віку.

На сьогодні дисертаційне дослідження О.Ю.Бондарчук є першою у сучасному науковому обігу праць спробою вивчення розвитку сором'язливості у дітей молодшого, середнього та старшого дошкільного віку.

Наукова новизна одержаних результатів. Найбільш суттєвими результатами дослідження, зокрема, вважаємо, що здобувачкою:

- *вперше* обґрунтовано та досліджено сутність та особливості генези сором'язливості у дітей молодшого, середнього та старшого дошкільного віку; виділено критерії, обґрунтовано показники та рівні розвитку сором'язливості дошкільників; теоретично та практично доведено,

що сором'язливість є психологічним утворенням особистості, що виникає у дошкільний період;

- *уточнено і поглиблено* зміст розвитку та складові сором'язливості у дошкільному віці; особливості прояву даного феномена у період молодшого, середнього та старшого дошкільного віку; змістовно-смысловий контекст понять «сором'язливість», «соромливість»;

- *набуло подальшого розширення* знання про особистісну сором'язливість особистості, використання методів, засобів та прийомів вивчення специфіки, розвитку та корекції сором'язливості у дітей дошкільного віку.

Теоретичне значення дисертації. По-перше, необхідно зазначити, що дисертаційна робота Бондарчук О.Ю. є достатньо новаторським і сміливим кроком до розуміння сором'язливості дітей дошкільного віку та особливостей її генези у зазначений віковий період розвитку сором'язливості. Дисертантка зазначає, що сором'язливість може стати чинником дисгармонійного соціально-психологічного розвитку особистості дитини.

По-друге, результати презентованого дослідження фактично створюють новий формат вивчення особливостей розвитку дітей у дошкільному віці, а запропоновані рекомендації та програми з профілактики та корекції сором'язливості як психологічного утворення дозволяють попередити його появу у ході розвитку особистості, що безперечно, є цінним надбанням для психології розвитку.

По-третє, результати даного дослідження, що були надруковані у фахових вітчизняних та міжнародних наукових виданнях, що свідчить про наукові та практичні здобутки автора даного дослідження. Це свідчить про те, що авторка цілком готова до самостійної праці у сфері наукових досліджень у галузі 05 Соціальні та поведінкові науки.

Практичне значення одержаних результатів дисертаційного дослідження полягає у тому, що апробовані методики для вивчення рівня прояву сором'язливості у дошкільному віці; розроблена та апробована програма психологічного супроводу з усунення сором'язливості у дітей дошкільного віку може бути використана у навчально-виховному процесі практичними психологами та дошкільними педагогами; розроблено методичні рекомендації батькам, працівникам закладів дошкільної освіти та фахівцям психологічної сфери з проблеми усунення сором'язливості у дітей дошкільного віку. Матеріали дисертаційного дослідження можуть бути використанні в навчальних курсах «Психологія розвитку та вікова психологія», «Педагогічна психологія», «Психологія дитинства» та практичними психологами закладів дошкільної освіти.

Особиста участь автора в отриманні конкретних наукових результатів, викладених у дисертації. Дисертація є самостійною науковою працею, у якій висвітлено власні ідеї та розробки авторки, що дали змогу вирішити поставлені завдання. Робота містить теоретичні та практичні положення й висновки, сукупність яких кваліфікується як вагомий внесок у розвиток психології України. Основні результати дисертаційної роботи сформульовано дисертанткою особисто. Усі положення новизни, що виносяться на захист та висновки зроблено самостійно, апробовано та опубліковано у 7 публікаціях (із них 6 – одноосібних).

Повнота викладення матеріалів у публікаціях положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Основні положення та результати дослідження відображено у 7 публікаціях, з яких 6 – одноосібних. У тому числі: 1 – у фаховому наукометричному виданні України, 2 – у вітчизняних фахових виданнях (категорії В), 2 – у міжнародних фахових виданнях (з яких – 1 у співавторстві), 2 публікації апробаційного характеру.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті в наукових фахових виданнях України, які індексуються у наукометричних базах:

1. Бондарчук О.Ю. Специфіка становлення сором'язливості у дітей дошкільного віку. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 12: Психологічні науки.* Київ, 2017. № 6(51). С. 46–53.
2. Бондарчук О.Ю. Психологічні особливості прояву сором'язливості у дітей молодшого дошкільного віку. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 12: Психологічні науки.* Київ, 2020. № 9(54). С. 21–31. DOI: [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series12.2020.9\(54\).02](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series12.2020.9(54).02)
3. Бондарчук О.Ю. Психологічні особливості сором'язливості у дітей дошкільного віку. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Психологія».* Київ, 2020. № 1(11). С. 10–14. DOI: [https://doi.org/10.17721/BSP.2020.1\(11\).2](https://doi.org/10.17721/BSP.2020.1(11).2)

Статті у періодичних наукових виданнях інших держав, які входять до Організації Економічного Співробітництва та Розвитку та/або Європейського Союзу:

4. Bondarchuk, O. Psychological technology of working with shy preschoolers.

Colloquium-journal. Warszawa, 2021. №6(93), część 2. P. 10–12.

5. Voloshyna, V., & Bondarchuk, O. Age dynamics display of shyness in the preschool child. *Modern Science – Moderní Věda*. Praha, 2021. №1. P. 97–106.

Праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

6. Бондарчук О.Ю. Відмінність понять «сором'язливість», «сором» та «соромливість»: психологічний аспект. *Specialized and multidisciplinary scientific researches: Collection of scientific papers «ΛΟΓΟΣ» with Proceedings of the International Scientific and Practical Conference (Vol.4), December 11, 2020*. Amsterdam, The Netherland. Amsterdam, 2020. P. 19–21.

7. Bondarchuk, O. Program of psychological support to reduce shyness in preschool children. *Theoretical and practical scientific achievements: research and results of their implementation: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the I International Scientific and Theoretical Conference (Vol. 4), February 12, 2021*. Pisa, Italian Republic. Pisa, 2021. P. 8–10.

На підставі вивчення тексту дисертації здобувача, наукових праць здобувача та результатів автоматизованої перевірки на відсутність плагіату встановлено, що дисертаційна робота виконана самостійно, текст дисертації не містить плагіату, а дисертація відповідає вимогам академічної доброчесності.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації представлено у доповідях на міжнародних наукових, науково-практичних і науково-теоретичних конференціях: III міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Актуальні проблеми теоретичної та консультативної психології» (м. Київ, Україна, 2017 р.); III науково-практична конференція з міжнародною участю «Методи і технології загальної і соціальної психології та психотерапії в умовах сучасного суспільства» (м. Київ, Україна, 2018 р.); IV Міжнародний конгрес зі спеціальної педагогіки та психології (м. Переяслав-Хмельницький, Україна, 2018 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Specialized And Multidisciplinary Scientific Researches» (м. Амстердам, Нідерланди, 2020 р.); I міжнародна науково-теоретична конференція «Theoretical And Practical Scientific Achievements: Research And Results Of Their Implementation» (м. Піза, Італія, 2021).

Основні положення дисертації обговорено й отримано позитивну оцінку на засіданнях кафедри теоретичної та консультативної психології, щорічних звітно-наукових конференціях Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова (2016-2020 рр.).

Оцінка мови та стилю дисертації. Матеріал дисертації викладено в логічній послідовності та доступно для сприйняття. Дисертацію написано грамотною українською мовою, стиль викладення матеріалу відповідає прийнятому в науковій літературі. Зміст, структура, оформлення та кількість публікацій відповідають вимогам «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії» (затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 р. №167), наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. №40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертацій».

Ознайомившись з дисертацією О.Ю. Бондарчук «Генеza сором'язливості у дітей дошкільного віку» та науковими публікаціями, у яких висвітлені основні наукові результати дисертації, а також взявши до уваги результати фахового семінару, вважаємо, що: дисертація, виконана Бондарчук Оксаною Юріївною на тему «Генеza сором'язливості у дітей дошкільного віку» є самостійним науковим дослідженням актуальної проблеми, що містить оригінальні підходи до розв'язання теоретичних та практичних питань, пов'язаних із розвитком сором'язливості особистості у дошкільному віці.

У дисертації отримано нові наукові теоретичні й практичні результати, що в сукупності сприяють ґрунтовнішому розумінню генези сором'язливості у дошкільників. Зміст дисертації відповідає визначеній меті, поставлені дисертантом наукові завдання вирішені повністю, мети дослідження досягнуто. Основні положення дисертації, задекларовані здобувачем, містять елементи наукової новизни. Структура і обсяг роботи відповідають встановленим вимогам. Наукові положення, висновки та рекомендації повністю обґрунтовані та аргументовані, містять наукову новизну та отримали необхідну апробацію на наукових конференціях. У публікаціях здобувача відображено всі положення дисертації.

Відповідність змісту дисертації спеціальності, за якою вона подається до захисту. За своїм фаховим спрямуванням, науковою новизною та практичною значущістю дисертаційна робота О.Ю.Бондарчук «Генеza сором'язливості у дітей дошкільного віку» повністю відповідає спеціальності 053 Психологія, галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки. Здобувачем повністю виконано освітню та наукову складову освітньо-наукового рівня вищої освіти.

Рекомендації дисертації до захисту з урахуванням наукової зрілості пошукувача. Дисертаційне дослідження Бондарчук Оксани Юріївни «Генеza сором'язливості у дітей дошкільного віку» є завершеною науковою працею, в якій її авторкою О.Ю.Бондарчук отримано нові науково обґрунтовані

результати, що в сукупності розв'язують конкретне наукове завдання, яке має значення для психології розвитку.

Дисертаційна робота О.Ю.Бондарчук відповідає вимогам п.10 «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 р. №167 та наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. №40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертацій», і може бути рекомендована до захисту у спеціалізованій вченій раді для здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 053 Психологія (галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки).

УХВАЛИЛИ: 1. Затвердити висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації *Бондарчук Оксани Юріївни* на тему «Генеza сором'язливості у дітей дошкільного віку».

2. Рекомендувати дисертацію *Бондарчук Оксани Юріївни* на тему «Генеza сором'язливості у дітей дошкільного віку», поданої на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 053 Психологія (галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки) до захисту у разовій спеціалізованій вченій раді.

Рішення прийнято одногосно (за – 12; проти – 0; утримались – 0).
14.04.2021 р.

Головуючий фахового семінару
завідувач кафедри теоретичної та
консультативної психології,
кандидат психологічних наук, доцент

Ю.М.Кашпур

Секретар фахового семінару
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри теоретичної та
консультативної психології

О.В.Гоголь

Рецензент:
доктор психологічних наук, професор,
завідувач кафедри психосоматики
та психологічної реабілітації
Національного педагогічного
університету імені М.П.Драгоманова

Г.П.Мозгова

Рецензент:
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри загальної і
соціальної психології та психотерапії
Національного педагогічного
університету імені М.П.Драгоманова

Д.Д.Отич